

Kabdebó Lóránt

Ars amatoria — Turczi István erotikus költészete*

„Nem tudok szerelmes verset írni”, kezdi egyik versét Turczi István (*Túl a rögzíthető időn*), mégis külön két gyűjteményt is szán a nemi kapcsolódás tematikájának, és egy hosszú verset, a szeretkezés eposzi és szakrális tapasztalatainak összegezését, a *Káprázat* ciklus életrajzi vívódásának, a *Fairy Spring* szakralitásának és *A halott feketerigó* férfierejének, a szeretkezésben a létezéshez felnöves számbavételének összekapcsolását, a több kiadást is megért *Venus Vulgivagát*. A Jung Zseni fotóalbumába beosztott versei, majd Eifert Jánosnak a Turczi verseihez társított aktfotói (*A nők és a költészet*, illetve *Erotikon*) meggyőznek arról, hogy a nemiség nemcsak alapvető tematikai hozadéka a Turczi-lírának, de állandó poétikai viaskodást is jelent költészetében.

A kamaszfiú számára a nagy példaképek tépettsége csak a zavart jelenthette. Hiszen az ő számára a nemi viszony már nem valamilyen siralomvölgyi megkötöttséget jelent, akár keresztény, akár haszid oldalról. Őbenne a langyosan szerveződő, „viszony”-szerelmek emléke nem tud összehangolódni a tragikus válságokat átélő elődök tépett kétségbeesésével. De biztatólag tud számára hangzani a felszabadulás visszakötő (az Őszövetség gyönyörrelvéhez kapcsoló) poétikája.

A mindennapiságtól, a rutintól, az egyszerű érzékiségtől a felelősen elvállalt és kikeresett kapcsolódásig. A „málnakrém mögül” felsejlő imáig ível a keresés – mondjuk ki merészen a szót: – ihlete. Azt keresi, ahol ez a megkötött oldás még szenvedéllyé nemesedhetett:

*A szerelem kegyetlen mint a Nílus
Mondták az ókori bölcssek*

Ezt a „törvénykönyvet” keresik a versei, ahol átfordul a szabadság a szabadság mámorába:

*ahol a civilizált hordalékaitól
megszabadítva
túl a rögzíthető időn
folyik tovább és megtisztul a nyelv*

A „végül nem ugyanaz” keresése hitelesíti Turczi erotikus verseit. És azt, hogy mégiscsak sikerül „szerelmes verset írni”. Méghozzá imává emelve a lelkek egységévé váló testek egységét. Ami egész pályáján az állandóan változó tudati és érzékelő állapotokat fogja a versben végigéletni: költőjével és olvasójával egyaránt. Mert ebben a költészetben éppen ezt jelenti a jelzett „többes szám”: aki olvasni kezdi ezeket a megnyilvánulásokat, azokat éppúgy összezavarja a vers, ahogy menetét végigvezetve, kikövetelve maga a vers teszi magával a költővel is. Számvetésre kényszeríti: válságról válságra sodor hullámmásával. Mint minden mai embert a szexuális forradalom utáni világban.

Turczi erotikus verseiben irodalomtörténészként sohasem az aktualizálódó életrajziséget keresem, bárha minden egyes vers-jelenet valóságélménye sajátosan személyes jellegűnek tűnik fel számomra. Mert a Turczi-versben az erotika sohasem valamilyen életrajziséggel kapcsolódik össze. Az élmény utánérzéseként tűnik fel mindegyik verse. Hogyan értem ezt? Minden szexuális eseménybe teljes komolysággal, felelősséggel lép be, de a legtöbbször a mulandóság élményének átélésével távozik is. Amikor versé alakul a pillanat, akkor már minden jól-hangoltsága ellenére az elmúlt jelenet tanulsága válik fontossá a versben. Verseinek téje a kérdés: a jól-hangoltság ellenére miért szakad meg?

A keresztény hagyomány büntudatát ezért nem hordozzák ezek a versek. Mert egyik sem az elmúlás, az elhagyás, a percnyi kék ingerével indít. Amit verssé alakulni méltóvá választ életéből, az mind olyan pillanat, amelyben a „hatnék” ingere sokkal inkább meditációból serken ki, mintsem ő maga is kezdetben hihette

volna. A jól-hangoltsághoz nemcsak az *ars* ismerete (a szexé és a poézisé) szükségeltetik ezekben a versekben, hanem valamiféle összehangoltság. Az előzmény megléte. Annak az előzménynek, amely éppen a versek narrációjából hiányzik. Sajátossága Turczi verseinek, hogy azokban a szexuális jól-hangoltság jelenti „in statu nascendi” a meghatározó tónust, ez maga a vers lényege. És mindig valamilyen ködpárás búcsúzás lengi át mindennek egészét. A sajnálkozás: hogy ez is elmúlt. Ezt sem lehetett végérvényesen megragadni. A létezés örömét a mulandóság tudatosulása metszi keresztbe. Mindegyik versben benne él egy megélhetett élet lehetőség. A vers ott válik izgatóvá: hogy éppen ezt a kapcsolatot miért nem lehetett megtartani? Mi okozta mulandóságát?

Mert olyan verse nincs, amelyben ne lenne meg a folytathatóság öröme-vágyakozása. Az ismételhetség álma él mindegyik szeretkezésben. És mindegyikben ott a mulandóság fájdalma is.

Mulandóság? Igen. Minden percünk magában hordja a mulandóságát – folytathatósága ellenére is. Az élvezet, a gyönyör imává szakralizálódó extázisa létezésünk mulandóságát is magában hordozza. Ez Turczi erotikájának metafizikája.

De van egy állandó gyakorlati meghökkenés is a versekben. Ha ily tökéletes az együttlét, miért szakad meg. Miért nem válhat részévé az életrajznak? És itt van a Turczi-vers igazi csodája. A választás-kiválasztás szakralizálása. Hiszen az élet csak egyszer élhető. Életrajz csak egyetlen adódik. Minden percünk – legyen az bármily tökéletes – egyszeri. Mi lenne, ha mindegyik szeretkezésünk folytatódna? A vers Turczi esetében a szakítások dramatizálása. Miért nem lehet a még oly tökéletes pillanatnak sem folytatása? Miért kell mindig, mindenkinek mindent újrakezdeni?

Vagy mégsem? Vagy van mégis kiválasztódás? Amikor a tökéletes szeretkezést életrajz is követi? Hiszen minden szeretkezésben ez a vágy élt. És a vers minden esetben ezt kérdőjelezi meg. Vagy mégsem mindegyik esetben? Van, amikor a szeretkezés túléli a verset? Illetőleg a versben a szexualitáson túlmutató életrajziség is megjelenik? Cressida kíváncsisága úgy él tovább, hogy erre a felszabadult gyönyörben fogant imára az életrajz eseményessége

áment mondhat? Ha figyelmesen olvassuk a verseket, nemcsak az igényt találhatom meg bennük, hanem bűvópatakszerűen egy narratívát. Amely a felszabadult párok választókedvét élteti tovább. Az összetartozás megszületésének is tanúja lehet a vers olvasója. Aki, amint észreveszi az életrajziság megjelenését, annak veszélyeztetettségét azonnal döbbenetes pszichológiai élességgel beemelheti a szocializálhatóság szférájába. Hagyományosságba visszalépés és előrelépés a veszthetőség eseményességébe. Már majdnem életrajzi a jelenet:

Három csattanás

(1)

*Ma reggel pofoniütöttelek. Még sohasem fordult elő velem ilyesmi.
Mint egy hamuszobor, csak álltál,
hátaid felgömbítve, szinte alázatosan.
Dermedt csodálkozástól szűkülő,
fénytelen szemedben láttam,
milyen gonosz és árva vagyok.*

(2)

*Megszégyenülten húzódtam vissza,
vodkát töltöttem, kezemnek jót tett
a levezető mozdulat. Közben magamban
szólongattalak. „Féreg vagyok,
visszaéltem veled.” Az előszobában
fapapucs koppant, majd kabátsuhogás.
Huzat vágta be az ajtót utánad.*

(3)

*A Tétényi út–Andor utca sarkán
két autó egymásba rohant.
Az erkélyről remek a kilátás,
alant népvándorlásszerű csödület.
A látványtól szélütötten ott álltál te is,*

*mint egy hamuszobor, felgömbített háttal,
kezedben szemetesvödör.*

„A hím-Cressida szerelmi kalandjai” alcímet is adhatnánk az *Erotikon* című Turczi-versgyűjteménynek. Verseiben ugyanis a kihívás a nő részéről érkezik, amelyre készülten és kielégítően képes minden alkalommal válaszolni a versbéli partner.

A versek férfihősének ágya a nők átjáróháza. Egy-egy vers-pil-
lanatra élnek-élveznek, majd eltűnnek. Mégis kísértetként – ki
tudja miért? – újra meg újra visszajárnak. (És most, az *Erotikon*
című kötetben ezt a kísértetjárást igen izléseesen, nagyon korrek-
ten Eifert János művészi fotói a vizuális megjelenítés szintjén is
megélhetővé varázsolják!)

Hol helyezném akkor el Turczi erotikus verseit a versformálás
történeti folyamatában? Rácsapott, kihasználta a megnyílt versbéli
lehetőségeket. Ennek sajátosságát, az aktus-utániség lélektani pil-
lanatát a maga utólagos filosz-szemlélődésével ragadja meg. A vers
születésének pillanata: amikor a gyönyör után az elbeszélhetőség
válík fontossá, a nyelvi lelemény veszi át az irányítást, de még nem
jelenik meg az emlékezet. A vers az emlékezet-előttiségben rögzíti
a mulandó gyönyört, a vers alapanyagának, a nyelvnek a segítségével.
Élmény-utániség a gondolkozás-előttiségben. Ritmus és ötlet
a versképzés gyönyörére kormányozza a szexuális megmerülés él-
ményvilágát. Amikor – korszerű (?) hasonlattal – szerverré alakul
az élvező, de még nem emelkedik az ima magasába. Számvetés a
gyönyörrel – de még a megfogalmazás bonyodalmaiba gabalyod-
va. A kiemelkedés pillanatai. Ez az *Erotikon* válogatásának és szer-
kesztésének tematikája. A sikeres túllépés pillanatainak rögzítése.

Nemi szerver

*Ma megint kilüktet benne a vérparancs.
Kibúvót hiába keresnék, a mesémbe lát.
Lassan felkerülök a veszélyeztetett fajok
listájára, ha nem vigyázok, ha így megy tovább.*

*Mint éhes vad az etetőhöz, máris tart felém.
„Hamarabb szabadulsz”, szól, látva lelkesedésemet.
Az ajkakon kezdem kinyitni a testét.
Démoni nyál és remegés; ebből baj nem lehet.*

*Csókedény, mondaná nagy nyugatos költőnk,
aki papíron tudta, a magunkfajta mire vágyik:
egy teljességig táruló, hosszú pillanatra,
hajh, pinafüvet szívni kábulásig...*

*Gonosztetteim közül ez a legkedvesebb.
Nagy az ízlelés hatalma, mégis mérgez.
Közben lejjebb helyezem súlypontomat;
igazodjon ki-ki a saját méretéhez.*

*Látjuk, ahogy egymáson áthatolunk.
Halljuk a súllyal telítődő formák nesztét.
Zöld szemének kikötőjében horgonyozva
fekszem, már minden tagom szanaszét.*

*A sarkon túl elsziszeg az utolsó villamos.
A Bartókon operaközvetítés. „Triviáta.”
Két nevetés közt viszlátot lehel a golyóimra,
és újra, és újra, és újra kezdi, ha jónak látja.*

Egyben a várakozást írja le a megismételhetés vágyódásával. És a megszabadulás esélyének felmutatásával. Azt a pillanatot ragadja meg poétikailag, amikor az egyszeri diadalmas erotikus jelenet a maga gyönyörszerző pillanatával a múltba fordul. De ugyanakkor ebben a búcsú-pillanatban benne él a megismétlés esélye, sőt: az életrajzivá válás „veszélye”-diadala is. A vers már túl van a hippikorszak alkalmiságán, felajánlva egyben a társra találás várásának esélyét. A történeti nyitás kihasználásában máris benne a zárás, a narratívává válás lehetősége. A szerelem művészete egyben a társkeresés művészetét is megújítja, „maga-

sabb”, pontosabban: korszerűbbé nemesedő, a korszerűség definiálását kiváltó fokon.

Csend, élet

*Már fél napja ülünk az ágyon,
egymás mellett, mint az orrlyukak.
Ilyen az, amikor két ember
emlékroncsok közt túlélők után kutat.*

*S ha alátemet a tények omladéka,
akkor sem jobb módszert tanul.
Egyik a másikra vár, kába ürességben,
szigorúan bizalmatlanul.*

*Az idő most nem játszik; jelenné
avult páros koreográfia szerint,
gondosan szétszabdalt megmaradásban
azonosulnak különbségeink.*

*Az okker-nap mégis öfelé fordul.
Lassú fény csöndjét szívja szája.
Kimondatlan, belső szavak
hullnak teste panaszfalára.*

*Végre elmozdul. Ahogy arcom fölé áll,
saját tükrét nézi: a vágy földi mása.
Terpesztett lába nem tűr ellentmondást.
Alulról szép igazán a felfogása.*

*„Hatnékom van”, szól, aztán elharapja
a következőnek szánt mondatot.
Polip-kézzel nyúl nadrágom felé.
Gombolkozom, tehát vagyok.*

A felszabadult embernek a maga számára kell a maradandóságot megteremtenie az úgynevezett szerelmi költészetben is. Azt, amit ebben a kötetben az *Anna, Téltemetővirág* (avagy az ide nem szervülő) *Szárnyasoltár* című versek jelenthetnek. Vagy még inkább a számomra leginkább definitív Turczi-vers (az *Erotikon* tematikájából igen hiányzó) *Ima helyett* című.

*Nyugtalanságom magamban őrzöm, mint levegő a por súlyát.
Hajdani bőrömbé burkolózva lassan
feloldódom áttetsző pórusaimban.
Tekintetem alján rebarbara illatú a csend.
A megtérés mögött könnyű hófúvás rejtezik.
Áldom azt a téli éjszakát, mikor
megkoccantak a fogaid és
bebocsátást kértél hozzám.*

Ez lehet az a magaspont, amellyel a *Hálaadás* Szabó Lőrincéhez és *A halott feketerigó* Juhász Ferencéhez kapcsolódhatott – hitelesen – ez a Leporello-kapcsolatokat göngyölítő („első nagy szerelmem” „kisszerű levelei”-t utóbb lesöprő [*Ereklyék; a csönd mélysége*]) költő.

Olyan meghitt kapcsolódás tanúja a Turczi-vers, amely a testi-ség biztos tudatában egy azon túlelmelhető (azt is magában őrző-rögzítő) kapcsolódást tud poétikai létezése formájává nemesíteni. Az elégiát – immár nem „málnakrém mögül”.

Ha a *Séta* című vers még a térbeli vágyakozást hidalja át a poétikai akarat segítségével, a Turczi-vers valóságos utazásokat is rögzít, és az *Esküvő* című verssel emelkednek a művek archetipikus elégikus formációvá. A sokvallású, egyistenhívő városnak a varázslata – talán elioti ihletéssel – hívja elő a mai ember számára az olajfák-hegyi jelenetet. A ma és ott patetikusan hangszerelt apróképei olyan érzelmi lépcsősorral emelkednek, hogy olvasójuk szinte elakadó lélegzettel jusson át a „szavak túlfelére”. Sikerül a versben a csoda, ami a mai turistának ritka kincsként adódhat.

Csak hogy a költő mindezt nemcsak pontosan megjeleníti, hanem – talán Weöres Sándor *Psychéjétől* is ihletetten – a szeret-

kezés művészetének élvezetében egyben annak csoda-jellegére is rádöbben.

Az emberfaj optimizmusa fogalmazódik meg a gyönyör vers-béli átélése során. Az összekapcsolódás, a túlélés vágyódása is belekódolódik a ledérnek feltűnő jelenetsorokba. A pusztuló világ ellenében a túlélés gyönyörszerző pillanatai diadalmaskodnak. Az imigyen felszabadult embereket nem lehet legyőzni, megalázni. Persze ők megteszik mindezt önmagukkal. De ugyanakkor a diadal emlékezetével lépnek által a kaland pillanatán. A létezés egészsége nyilatkozik meg ezekben a versekben.

A napi szexuális kavalkád hagy-e valami maradandót? Hangzavar marad belőle, vagy meg tud felelni költő elődje kérdésére: „Így is szereted?” Él itt a szerelem? Van itt érzelem egyáltalán? E versek olvasója az élvezet leírásait követve annak mélységeire is rádöbben. Különben nem hagyna emléket a perc, nem volna leírásra érdemes a jelenet.

A legelmélyültebb versekben megjelenik a shakespeare-i szóvilág legigényesebb szava: csend. Hamlet, aki rendet szeretne teremteni az értékek szereptévesztésében, végül ezzel a szóval búcsúzik. Hasonlóképpen: Turczy is a verseibe szövi e szót, s e köré szervezi verseinek szentivánéji kavargását.

Mert a gyönyörben, a szeretkezések zűrzavarában – csak figyelni kell rá! – megéri a befogadó csend igénye. A szerelem születése: „emberizű csókban olvad össze”. „A mindenség kézlegyintése”. „De a megértés ott mélyen mégis / a felismerhetetlenségig igaz”. A versek viharzásában ezt találok. Felfigyelek rá, látom: a férfi kiválasztja a partnerek közül az emlékezetre méltóakat. Keresi közöttük a kiemelhető társat. Bemutatja a kiválasztás csodáját.

Rádöbbenés a férfi-nő viszony kétarcúságára:

Játék

és

Passió

az életünk, amióta itt vagy.

„Fölé kell emelkedni minden 'én'- és 'te'-nek, kozmikus érzésekkel kell élni” – írja Turczi István *Mennyei egyetem* című regényében egy esztétikaelőadás szellemi summázataként. Ez a kiemelten tördelt szöveg szinte átkéredzkedik a versbe is, akkori ars poeticájának megfogalmazásaként. Íme a *Venus Vulgivaga* végső üzenete, egy versbe plántált intertextuális betéttel: a benne-lét és a felette-lét poétikai helyzetmeghatározásaként:

„Az Örök Gyöngy így fogadott magába,
miként a víz a fénysugárt fogadja,
anélkül, hogy megtörne simasága.”

„Elmozdult az idő.” Így – ponttal zárva a mondat. Mozdulatlan, pedig mozgást jelez. Ezzel az alkotói pozícióval összegezi Turczi István az európai ember szexuális felszabadultságának bemutatását. Utalva a hamletti „kizökkent időre” is, amely már nemcsak a leírást és tudomásulvételt, hanem éppen hogy a változtató cselekvést hívja ki a világirodalmi tudatban. Az „íráshoz való visszatérés” állapota a szenvedély, az érzelmek, a gondolkodás felszabadítását jelenti a szövegben, valójában a visszatérést az írás alapvető meghatározottságára, a morális alapok végig-gondolására.

---

* Részlet az *Öntörvényűen – Kortárs magyar költők rögeszmerendjei* (Parnasszus Könyvek, Budapest, 2019) című kötetből.